



УДК 377.091.12:005.963:316.444.5
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-54

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Латуша Н.В., к. пед. н.,
методист вищої категорії

*Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти
у Вінницькій області*

У статті розглянуто систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти. На основі наукових праць досліджено питання мобільності та професійної мобільності, проаналізовані типи професійної мобільності: горизонтальну і вертикальну. Описано й узагальнено результати анкетування, яке проводилося на курсах підвищення кваліфікації серед педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, курси підвищення кваліфікації, педагогічні працівники ЗП(ПТ)О.

В статье рассмотрена система повышения квалификации педагогических работников учреждений профессионального (профессионально-технического) образования. На основе научных трудов исследован вопрос мобильности и профессиональной мобильности, проанализированы типы профессиональной мобильности: горизонтальную и вертикальную. Описаны и обобщены результаты анкетирования, которое проводилось на курсах повышения квалификации среди педагогов учреждений профессионального (профессионально-технического) образования.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, курсы повышения квалификации, педагогические работники УП(ПТ)О.

Latusha N.V. THE PROFESSIONAL MOBILITY OF PEDAGOGICAL EMPLOYEES OF PROFESSIONAL (VOCATIONAL) EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF UPGRADING QUALIFICATIONS

The article discusses the system of professional development of teachers of professional (vocational) educational institutions, the functioning and educational and academic activities of the courses of advanced training are revealed. It is pointed out that changes in the development of modern society affect the vocational education, in particular, have a great influence on the training of pedagogical workers in the advanced training courses. The equations of mobility and professional mobility has been researched on the basis of scientific studies, types of professional mobility are analyzed: horizontal and vertical. The academic community dealing with such a problem has been determined. It is noticed that professional mobility of teaching staff of professional (vocational) educational institutions is considered as an important component of the system of their professional development in advanced training courses.

In the process of our study different pedagogical methods were used, that is, analysis, comparison, generalization, observation, substantiation of scientific psychological and pedagogical literature. The questionnaires for determining the readiness of educators of professional (vocational) education institutions for professional mobility in advanced training courses. The results of the questionnaire have been described and summarized, the relevant conclusions have been made regarding certain categories of pedagogical workers. It was found out that the specific feature of the system of courses for the improvement of professional qualifications of teaching staff of vocational and vocational education establishments is that it involves training only adults who have completed professional education, practical experience, are aware of their own professional needs and therefore seek professional development, as an important condition for further professional self-realization. The conducted questionnaire analysis proved that pedagogical staff of professional (vocational) education establishments are ready to form their readiness for professional mobility.

Key words: mobility, professional mobility, advanced training courses, pedagogical staff of professional (vocational) education establishments.

Постановка проблеми. Інтенсивні зміни в освітній галузі спричиняють інноваційні процеси у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О). Пошук шляхів вирішення нових завдань призводить до змін змісту програм, технологій навчання і виховання, зумовлює

необхідність кардинальних перетворень і в роботі педагогічних працівників. В умовах альтернативності освіти сучасний педагог повинен бути конкурентоздатним, самостійним, мати високий професійний і творчий потенціал, йому повинні бути притаманні гнучкість педагогічного мислення, критичне ставлення до наявного досвіду, він повинен



мати достатню психолого-педагогічну, економічну і юридичну підготовку. Характерною рисою життєдіяльності такої особистості є потреба в постійному оновленні знань і оволодінні новими професійними знаннями та вміннями. У контексті зазначеного до пріоритетних завдань найбільш мобільною є система підвищення кваліфікації. Випереджаючі функції системи підвищення кваліфікації дозволяють на вищому науково-методичному рівні вирішувати проблеми професійного розвитку педагогічних працівників.

У сучасних умовах політичного й економічного реформування держави, викликаних інтеграційними та глобалізаційними процесами, особливі вимоги висуваються до фахівця, ґрунтовності його підготовки, вміння адаптуватися й ефективно працювати в умовах конкуренції – необхідної ознаки ринкової економіки.

Соціальним замовленням сучасного українського суспільства є особистість конкурентоздатного педагога, орієнтованого на безперервний саморозвиток і самовдосконалення. Необхідно, щоб сучасний учитель теоретично й практично був здатний проаналізувати свої професійні можливості та на цій основі зміг сформулювати програму власного подальшого професійного зростання на будь-якому етапі професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні засади дослідження професійної мобільності розглядаються такими авторами, як А. Віневська, М. Гордієнко, Ю. Дзвінчук, О. Кулінченко, О. Козлова, В. Любарець, Т. Малецька, С. Морозова, Л. Сушенцева.

Курси підвищення кваліфікації як ефективна форма розвитку професійної мобільності працівників висвітлені у працях О. Антонова, Т. Браже, С. Вершловської, Л. Грибова, А. Єрмоли, Н. Клясен, Ю. Кулюткіна, В. Майбороди, І. Сухари, Г. Сухобської та ін.

Постановка мети. Мета статті – обґрунтувати значимість системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та розкрити поняття готовності до саморозвитку та професійного самовдосконалення у контексті професійної мобільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки дедалі актуальнішою стає потреба в новій освітній системі, яка охоплювала б різні напрями навчання педагога протягом різних часових періодів. Основу теоретичної розробки такої системи становить ідея безперервної освіти, що надає педагогічним працівникам можливість для їх вдосконалення протягом усього життя, викликає відчутні зміни в педагогічній діяльності і, відповідно, в педагогічній освіті. У контексті зазначеного до пріоритетних завдань педагогіч-

ної теорії і практики віднесено забезпечення можливостей для саморозвитку та професійної адаптації фахівця в умовах трансформації суспільного устрою, формування його професійної мобільності і конкурентоздатності, підвищення інтелектуального рівня. Успішне розв'язання цих проблем потребує від педагогічних працівників вибору стратегії неперервної освіти впродовж усього життя на основі саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти. Сучасна педагогічна теорія і практика свідчить, що одним із провідних чинників економічного успіху держави є професійна підготовка педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації.

Значна кількість наукових досліджень засвідчує інтерес до вивчення поняття «професійна мобільність» у багатьох педагогів сучасності, адже людина не народжується мобільною і навіть не стає нею сама по собі. І якщо в суспільстві мобільність не є панівною якістю для більшості, тоді держава (влада), відповідальна за вирішення загальних проблем, повинна мотивувати населення до мобільності, заохочувати її прояв, активізувати рушійні сили [6, с. 147]. Поняття «мобільність» має міждисциплінарний характер, основне значення – це «рухливість», тому мобільна людина – це людина рухлива, здатна до швидкого пересування, зміни, а професійно мобільна – та, яка володіє розвинутими якостями рухомого в професійній діяльності фахівця [5, с. 100].

Поява педагогічних категорій «мобільність» і «професійна мобільність» зумовлена декількома причинами, з-поміж яких науковці виділяють зовнішні та внутрішні. Зовнішні причини, на думку В. Борисова, визначаються змінами в середовищі життєдіяльності людини (глобальними й індивідуальними). Глобальні зміни викликані реструктуризацією української економіки, а індивідуальні – зміною професії, робочого місця, статусу в організації через різні причини (стан здоров'я, зміну місця проживання тощо) [1]. Внутрішні причини залежать від індивідуальної спрямованості особистості. З одного боку, вони визначаються мотивацією успіху, яка викликає прагнення до вдосконалення професійних умінь і навичок, саморозвитку, кар'єрного зростання, а з іншого – пізнім професійним самовизначенням, що передбачає перехід до професії, яка значно відрізняється за профілем від здобутої раніше професійної освіти. Сучасна ситуація в суспільстві вимагає від людини «здатності до самозмінювання як способу прийняття виклику швидко змінюваної реальності з орієнтацією на автономність, незалежність, опорою на власні сили» [2, с. 34].

Мобільність, особливо професійна мобільність – невід'ємна складова частина



професійної педагогічної освіти. Сучасне суспільство, освітні пріоритети потребують динамізму, здатності швидко, ефективно та продумано розв'язувати проблеми, а для цього необхідна достатня кількість знань та інформації в галузі політики, торгівлі, промисловості, управління, через це розвиток професійної мобільності педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації – стратегічний напрям сучасної освіти. Відмова від стереотипів, здатність до інновацій, інтерес до нового, але критичне осмислення запропонованого, вміння підібрати найбільш ефективну для вирішення педагогічної задачі технологію – все це визначає професійну мобільність педагогічного працівника. Тільки мобільний педагогічний працівник може виховати учнів, які усвідомлюють свою належність до українського народу, європейської цивілізації; орієнтуються в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; підготовлені до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі.

Таким чином, курси підвищення кваліфікації повинні бути спрямовані на безперервне оволодіння педагогічними працівниками новими професійно важливими знаннями, вміннями; професійне зростання (становлення себе як професіонала); підвищення професійної компетентності, поглиблення наукової та практичної підготовленості до розв'язання професійних завдань; динамічне самопроєктування особистості; постійне творче зростання й особистісне вдосконалення професійно значущих рис і здібностей; самоуправління професійним розвитком.

У ході аналізу науково-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що вчені В. Воронкова, М. Гільдінгерш, Л. Горюнова, І. Дичківська, Н. Кожемякіна, І. Хом'юк та ін. традиційно виділяють два основні взаємопов'язані типи професійної мобільності: горизонтальну й вертикальну. Горизонтальна професійна мобільність – це перехід індивіда з однієї професійної групи в іншу, розташовану на тому ж рівні в плані оплати та

престижності професії, а вертикальна професійна мобільність – ті відносини, які виникають у разі переміщення індивіда з одного професійного пласта в інший [4, с. 100]. Нам імпонує думка, що професійна мобільність педагогічних працівників ЗП(ПТ)О – це процес переміщення педагогічних працівників між професійними та кваліфікаційними групами внаслідок набуття виробничого досвіду, практичних знань і навичок.

Проведене з метою виявлення готовності до саморозвитку та професійного самовдосконалення анкетування на курсах підвищення кваліфікації у Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Вінницькій області в 2017–2018 н.р. серед педагогічних працівників ЗП(ПТ)О (357 осіб), зокрема майстрів виробничого навчання (131 особа), викладачів спеціальних дисциплін (134 особи) та викладачів загальноосвітніх дисциплін (92 особи), свідчить про готовність до професійної мобільності. Показники наведені в табл. 1.

Провівши анкетування, ми з'ясували, що 96% майстрів виробничого навчання, 100% викладачів спеціальних дисциплін, 100% викладачів загальноосвітніх дисциплін постійно поглиблюють свої професійні знання та вміння, 96% та по 100% відповідно наших респондентів прагнуть до професійного саморозвитку. 82% майстрів виробничого навчання, 86% викладачів спеціальних дисциплін і 84% викладачів загальноосвітніх дисциплін мають бажання пройти стажування за кордоном. Професійна мобільність проявляється у творчому характері діяльності, в активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистій ініціативі та професійній комунікабельності, реалізація яких стає можливою завдяки «мобільності». Дані спостереження є належною складовою частиною професійної мобільності педагогічних працівників, що свідчить про їхню готовність до професійної мобільності.

Специфіка роботи педагогічних працівників ЗП(ПТ)О відрізняється тим, що в ній

Таблиця 1

Запитання (так / ні)	Майстри виробничого навчання, %	Викладачі спеціальних дисциплін, %	Викладачі загальноосвітніх дисциплін, %
Чи поглиблюєте Ви свої професійні знання та вміння?	96 / 4	100 / 0	100 / 0
Чи приносить Вам задоволення Ваша професійна діяльність?	95 / 5	100 / 0	100 / 0
Чи прагнете Ви до кар'єрного зростання?	75 / 25	63 / 37	88 / 12
Чи готові Ви до зміни професії?	32 / 68	37 / 63	32 / 68
Чи хотіли б Ви пройти стажування за кордоном?	82 / 18	86 / 14	84 / 16
Чи прагнете Ви до професійного саморозвитку?	96 / 4	100 / 0	100 / 0
Чи займаєтеся Ви науковою діяльністю?	10 / 90	54 / 46	48 / 52



наявна велика кількість ситуацій із високим емоційним напруженням. Професійні обов'язки вимагають від педагогічних працівників володіти відповідними навиками, тобто бути: науковцями – володіти підходами і методами дослідницької роботи; педагогами – знати та вміти застосовувати на практиці педагогічну теорію; психологами – знати основи психології, вікові й індивідуальні психологічні особливості учнів; технологами – володіти методикою і технологією навчально-виховного процесу, втілюючи наукові ідеї в практику; організаторами – володіти навичками управлінця-менеджера для управління учнівським колективом; мати основи медичних знань, тобто знати психофізіологічні особливості підліткового віку, межі психологічного навантаження; навіть артистами – уміти перевтілюватися, володіти правильною дикцією, художнім словом. Отже, професійна діяльність педагогічних працівників ЗП(ПТ)О відбувається в умовах як розумової, так і емоційної напруженості.

Наше дослідження доводить, що усі ці причини не перешкоджають педагогічним працівникам отримувати задоволення від своєї професійної діяльності, але насторожує таке явище, що більшість респондентів (це 32% і 37% відповідно) готові до зміни професії. Також не менш важливими позитивними рисами у нашому дослідженні є прагнення до кар'єрного зростання наших респондентів (63%, 75% і 88% відповідно), що свідчить про їхній рух по типах горизонтальної і вертикальної мобільності.

Аналіз наведених досліджень свідчить, що більшість респондентів не вважають за потрібне займатися науковою діяльністю; причини нам не відомі. Через це вважаємо за потрібне здійснити наукову розвідку щодо зазначеної проблематики, щоб визначити, які саме причини перешкоджають розвитку наукової діяльності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О.

Педагогічні працівники ЗП(ПТ)О, розпочинаючи навчання на курсах підвищення кваліфікації, впевнені, що є компетентними у своїй професійній діяльності і нічого нового на курсах не отримують, але впродовж навчання їхня думка змінюється, і вони стають готовими одержати пізнавальні, професійні, психологічні, інформаційні, етичні, юридичні, моральні знання. Через це головним завданням викладачів курсів підвищення кваліфікації є поглиблення у педагогічних працівників ЗП(ПТ)О соціально-гуманітарних і психолого-педагогічних знань, формування умінь до використання новітніх освітніх інформаційно-комунікативних технологій, розширення й оновлення їхніх професійних знань, умінь, навичок і практично-

го досвіду, тобто прагнення до формування у них готовності до професійної мобільності.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасна освітня галузь, зокрема професійно-технічна освіта, потребує висококваліфікованих професійно мобільних педагогічних працівників із розвинutoю креативністю, відкритістю до сприйняття нової інформації, прагненням до саморозвитку та професійного самовдосконалення, тобто конкурентоздатних на ринку праці. Через це готовність до професійної мобільності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О на курсах підвищення кваліфікації максимально ефективно дає можливість забезпечити усі ці якості.

Отже, проаналізувавши результати нашого дослідження, ми визначили готовність до професійної мобільності, до руху по типах горизонтальної і вертикальної мобільності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О на курсах підвищення кваліфікації. Можемо зробити висновок, що педагогічні працівники ЗП(ПТ)О постійно поглиблюють свої професійні знання та вміння, прагнуть до неодмінного самовдосконалення та професійного саморозвитку, отримують задоволення від своєї професійної діяльності. Курси підвищення кваліфікації мають сприяти розвиткові цих здібностей та отриманню нових знань і умінь педагогічними працівниками ЗП(ПТ)О.

Вважаємо за доцільне виявити та дослідити, які саме причини та чинники заважають розвитку наукової діяльності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, зокрема такої категорії, як майстри виробничого навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисов В.А. Социальная мобильность в советской России. *Социологическое исследование*. 1994. № 4. С. 114–117.
2. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. Ростов-на-Дону, 2006. 337 с.
3. Грибова Л. Професійна мобільність як один із критеріїв ефективності підвищення кваліфікації фахівців. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 44. С. 198–203.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Панкова Т.Н. Профессиональная мобильность как неотъемлемая характеристика современного специалиста в системе непрерывного профессионального образования. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Проблемы высшего образования»*. Воронеж, 2013. № 1. С. 99–102.
6. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.